

TÜRKİYE'DE İŞÇİ SAĞLIĞI ve İŞ GÜVENLİĞİNİN FAALİYET KOLLARI AÇISINDAN 1990-2000 YILLARI ARASINDAKİ GÖRÜNÜMÜ

Ağah Sinan ÜNSAR *

ÖZET

Bu çalışmada Sosyal Sigortalar Kurumunun düzenli olarak yayınladığı 1990-2000 yıllarına ait istatistik yıllıklarındaki iş kazası ve meslek hastalıklarına ait veriler çeşitli matematiksel işlemlere tabi tutulmuş, elde ettiğimiz sonuçlar çizelgeler halinde sunulmuş ve ayrıca tarafımızdan yorumlanmıştır. Sosyal Sigortalar kurumu istatistik yıllıkları incelendiğinde özellikle iş kazalarının önemli boyutlarda olduğu görülmektedir. Bu da iş kazalarının önlenmesi konusu üzerinde durulmadığı veya gereken önemin gösterilmediği anlamına gelmektedir. Bu yüzden işletmelere ve buralarda görev yapan yöneticilere düşen görev işçi sağlığı ve iş güvenliği konusuna gereken önemi vermeleri ve çalışanlarla beraber gerekli tedbirleri almalarıdır.

Anahtar Kelimeler: İşçi Sağlığı, İş Güvenliği, İş Kazası, Meslek Hastalığı.

ABSTRACT

THE APPEARANCE OF WORKER HEALTH AND WORK SECURITY IN TURKEY IN 1990-2000 FROM THE ASPECTS OF ACTIVITY BRANCHES

In this research, the data about work accident and occupational diseases in statistical annals in 1990-2000 issued regularly by social security institution werw subjected to mathematical operations and the obtained results werw presented in tables and interpreted by us. When the statistical annals of social security institution are examined carefully especiallythe work accidents will be seen in large dimensions. This means that prevention of work accidents aren't regarded enough or necessary importance isn't given. The task for business administration and managers is to give importance to work health and job security and they should take necesarry measures together with their workers.

Key Words: Worker Health, Work Security, Work Accident, Occupational Disease.

GİRİŞ

Gerek Dünya'da gerekse Ülkemizde işçi sağlığı ve iş güvenliği konusu ekonomik, sosyal ve teknik nedenlerle gittikçe önem kazanmakta ve daha çok ilgi çekmektedir. İş kazaları ve meslek hastalıklarının sonuçlarının ekonomi, toplum ve işgörenler üzerinde istenmeyen durumlar yaratması konunun üzerine düşülmesini gerektirmektedir.

Firmaların en önemli kaynağı insan gücü olduğuna göre bu gücün hem ruhen hem de bedenlen korunmasında devlete, işverenlere ve işgörelere büyük görevler düşmektedir. Dolayısıyla her kesim üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirdiği sürece iş kazaları ve meslek hastalıklarının olumsuz sonuçları asgari seviyeye çekilebilir.

Ülkemizdeki S.S.K. İstatistik Yıllıkları incelendiğinde özellikle iş kazalarının önemli boyutlarda olduğu görülmektedir. Bu da iş kazalarının önlenmesi konusu üzerinde durulmadığı veya gereken önemin gösterilmediği anlamına gelmektedir. Oysa bir işgören işletmenin en önemli unsurudur. Bu unsurun uzun yıllar işletmede görevini yerine getirebilmesi ise sağlıklı ve güvenli bir işyeri ortamının varlığına bağlıdır

* Öğr.Gör.Dr. Trakya Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü

1. İŞÇİ SAĞLIĞI ve İŞ GÜVENLİĞİ

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren insanlar kendi sağlıklarını ve yaşamlarını tehlikeye sokan işlerde çalışmışlar, günün koşullarına göre gerekli koruma önlemlerini arama çabası içinde olmuşlardır.

Bugün de çalışma yaşamı içinde çeşitli hastalıklar, kazalar, işsizlik vb. pek çok risk mevcuttur. Bunlar arasında iş kazaları ve meslek hastalıklarının ayrı ve önemli bir yeri vardır. Tüm teknik gelişmelere ve bunların sağladığı rahat yaşam koşullarına rağmen, kaza ve hastalık risklerinin tümüyle ortadan kaldırılması sağlanamamıştır.

Makineleşme ve sanayileşme çalışanların yaşamlarının büyük bir bölümünü hızla artan ve genişleyen fabrikalarda sürdürmelerine yol açmıştır (Gerek, 2000; 2). Bunun sonucu olarak iş kazaları ve meslek hastalıklarının artmaya ve çalışanların mağdur olmaya başladığı görülmüştür. Öncelikle konuyu daha iyi irdelemek ve kavramak açısından işçi sağlığı, iş güvenliği, iş kazası ve meslek hastalığı kavramlarının ne anlama geldiklerini belirtmek gerekir.

Sağlık ne demektir?. Sağlığın en kapsamlı tanımı, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yapılmıştır. Buna göre sağlık; “Bir insanın yalnızca bedenene değil, ruhsal ve sosyal yönden de tam bir iyilik halidir” şeklinde tanımlanmıştır (Demirel, 2001; 8).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) işçi sağlığını ise, “çalışan tüm insanların fiziksel, ruhsal, moral ve sosyal yönden tam iyilik durumlarının sağlanmasını ve en yüksek düzeylerde sürdürülmesini, iş koşulları ve kullanılan zararlı maddeler nedeniyle çalışanların sağlığına gelebilecek zararların önlenmesini ve ayrıca işçinin fizyolojik özelliklerine uygun yerlere yerleştirilmesini, işin insana ve insanın işe uymasını asıl amaçlar olarak ele alan tıp bilimidir” şeklinde tanımlamaktadır (Gerek, 2000; 12).

İşçi sağlığı geniş bir çerçeve içinde; “tüm mesleklerde işgörenlerin bedensel, ruhsal, sosyal iyilik durumlarını en üst düzeye çıkarmak ve sürdürmek, işgörenlerin çalışma koşulları yüzünden sağlıklarının bozulmasını önlemek, işgörenleri çalıştırılmaları sırasında sağlığına aykırı etmenlerden oluşan tehlikelerden korumak, fizyolojik ve psikolojik durumlarına en uygun mesleksi ortama yerleştirmek ve bu durumu sürdürmek, özel olarak işin insana ve her insanın da kendi işine uyumunu sağlamak olarak tanımlanabilir. Yani işgörenin sağlığının korunması ve geliştirilmesi çabalarının da tümüdür denebilir.

“İş Güvenliği, işyerlerini işin yürütümü nedeniyle oluşan tehlikelerden uzaklaştırmak ve sağlığa zarar verebilecek koşullardan arındırarak, daha iyi bir çalışma ortamı sağlamak için yapılan sistemli çalışmalar şeklinde tanımlanabilir.” (Gerek, 2000; 12)

İş güvenliği çalışmalarının amaçları; çalışanları korumak, işgörenlerin rahat ve güvenli bir ortamda çalışmalarını sağlamak, işgörene güven veren, verimi arttıran ve iş kazası olmayan bir çalışma ortamı sunmak, işletme güvenliğini sağlamak, işletmeyi tehlikeye düşürebilecek durumları ortadan kaldırmak şeklinde sıralanabilir. Ancak burada ana amaç, iş kazaları ve meslek hastalıklarını en aza indirmektir.

Kaza ile iş kazası kavramı birbirinden farklıdır. Kaza kavramı daha geniş bir anlam taşımaktadır. Kaza, kavramı Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü’nde, “kimsenin eli veya arzusu olmadan meydana gelen zararlı olgu” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 1955; 447). Kazanın diğer bir anlamı ise; beklenilmeyen, tahmin edilemeyen ve canlının yaralanması veya ölmesi ya da teçhizata veya mala zarar vermesi ile sonuçlanan bir olaydır (Güney, 1993; 8).

İş kazasını; işgörenin görev yaptığı ortamda maruz kaldığı tehlikeler sonucu kendisinde yaralanma ya da ölümlere, işyerinde maddi kayıplara ve hasarlara yol açan durum diye tanımlayabiliriz.

İş güvenliği çalışmalarının hedefi olan iş kazası kavramını açıkladıktan sonra işgören sağlığına yönelik bir diğer kavram olan meslek hastalıkları kavramına değinelim.

İşgören açısından kaza yaralanma ile sonuçlanmamışsa, sağlık bakımından olumsuz bir sonuç da doğmamış olacaktır. Ancak meslek hastalıkları ve işgören sağlığı doğrudan işyeri ortamına ve iş türüne bağlıdır. Başka bir ifadeyle, işgörenler kazalara karşı güvenli bir ortamda bulunsalar da, diğer önlemler yeterli değilse sağlıklarını bozucu başka tehlikelerle karşılaşabilirler. Bu tehlikeler meslek hastalıkları olarak tanımlanır.

Meslek hastalığında önemli olan işgörenin sürekli olarak bir işte çalışması nedeniyle sağlığının bozulmasıdır. Örneğin radyoaktif maddelerle çalışan bir işgörenin koruyucu donanımının bozulması, yırtılması yüzünden aşırı radyasyona maruz kalarak ölmesi bir iş kazasıdır. Ancak aynı işte sürekli olarak çalışan bir işgörenin ileride kanser olması ise meslek hastalığı olarak tanımlanacaktır. Başka bir deyişle, işgörenin yaptığı işten dolayı oluşan sağlık bozukluklarına meslek hastalığı denir. Görüldüğü gibi, bir hastalığın meslek hastalığı olarak kabul edilmesi için bunun yapılan bir işle, işyeri koşullarıyla doğrudan ilişkili olması gerekmektedir (Sadullah, 1998; 409).

Meslek Hastalığı, Sosyal Sigortalar Kurumunca (S.S.K.) düzenli olarak her yıl yayınlanan İstatistik Yıllığı kitabında şu şekilde tanımlanmaktadır: "Sigortalının çalıştığı işin niteliğine göre tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık, sakatlık veya ruhi arıza halleridir"(SSK, 2000 ;49). Kısaca, çalışmadan kaynaklanan nedenlerle ortaya çıkan hastalıklardır. Örneğin genel olarak bulaşıcı bir hastalık meslek hastalığı değildir. Hepatit inşaat sektöründe çalışanlar için bir meslek hastalığı değildir. Çünkü inşaat sektöründe çalışanların, yaptığı işin gereği olarak hepatit olma ihtimali yoktur. Fakat doktorlar ve sağlık görevlileri için hepatit bir meslek hastalığıdır. Çünkü işleri gereği her gün hepatit hastalığı ile karşılaşma olasılıkları vardır. Madenlerde görülen verem de, akciğer toz hastalığının devamı olarak bir meslek hastalığı şeklinde düşünülebilir.

Meslek hastalıkları tanımında görüldüğü gibi fizyolojik hastalıkların yanı sıra ruhsal bozukluklarda meslek hastalığı olarak kabul edilmektedir. Yani, işyeri koşullarının çalışanları fiziksel olarak olumsuz etkilemesi yanında ruhsal sağlığı da bozabileceği kabul edilmektedir (Sadullah, 1998; 409).

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda meslek hastalıklarını; işgörenin çalışma ortamında uzun süreli olarak çeşitli zararlı unsurlara maruz kalması sonucu, ruh ve beden yapısında geçici ya da kalıcı hastalıkların oluşması şeklinde tanımlayabiliriz.

2. TÜRKİYE'DE İŞÇİ SAĞLIĞI ve İŞ GÜVENLİĞİNİN FAALİYET KOLLARI AÇISINDAN 1990-2000 YILLARI ARASINDAKİ GÖRÜNÜMÜ

Bu kısımda S.S.K'nun düzenli olarak yayınladığı "İstatistik Yıllıkları'ndaki" iş kazası ve meslek hastalıklarına ait veriler (1990-2000 yıllarına ait) çeşitli matematiksel işlemlere tabi tutulmuştur. İşlemler sonucunda elde ettiğimiz sonuçlar çizelgeler halinde aşağıdaki bölümlerde sunulmuş ve ayrıca tarafımızdan yorumlanmıştır. Bu çerçevede 1990-2000 (11 yıllık) yıllarına ait veriler yardımıyla iş kazalarının faaliyet gruplarına göre dağılımı, sürekli işgöremezlik/iş kazası sayısı oranına göre ilk 10 faaliyet grubu, ölüm sayısı/iş kazası sayısı oranına göre ilk 10 faaliyet grubu, meslek hastalığı sayısı/sigortalı işçi sayısı oranına göre ilk 10 faaliyet grubu, iş kazalarının işgörenlerin yaş gruplarına ve cinsiyetlerine göre dağılımı, iş kazalarının işgörenlerin hizmet sürelerine ve iş yerinde çalışan sigortalı sayılarına göre dağılımı, iş kazalarının işgörenlerin çalışma saatlerine göre dağılımı, iş kazalarının sebeplerine göre dağılımı, iş kazaları ile meslek hastalıklarının illere göre dağılımı ve meslek hastalığı sayısı/sigortalı işçi sayısı oranı yüksek olan 10 il tespit edilmiş ve bunlar tarafımızdan yorumlanmıştır. Konuyla ilgili olarak yapılan bu çalışmalar aşağıda belirtilmiştir.

2.1. 1990-2000 DÖNEMİNDE MEYDANA GELEN İŞ KAZALARININ FAALİYET GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Türkiye'de 1990-2000 yılları arasında faaliyet gruplarına göre meydana gelen iş kazalarının sigortalı işçi sayısına oranlanması sonucu oluşan sıralama çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1 : İş Kazası Sayısı /Sigortalı İşçi sayısı Oranı Yüksek Olan İlk 10 Faaliyet Grubu (1990-2000 Dönemi)

SIRA NO	FAALİYET GRUPLARI	İŞ KAZASI SAYISI/SİGORTALI İŞÇİ SAYISI (%)
1	Kömür Madenciliği	14,7
2	Metallere Müte.Esas Endüstri	9,3
3	Metalden Eşya İmali	8,0
4	Kömürden Gayri Madenler	5,5
5	Taş, Toprak, Kil, Kum vs. İmalatı	5,4
6	Makine İm. ve Tamirâtı	5,0
7	Kauçuk Sanayi	4,5
8	İçki Sanayi	4,5
9	Ağaç ve Mantar Mamulleri	4,4
10	Ham Petrol ve Tabii Gaz	4,4

11 Yıllık dönem dikkate alınarak iş kazası sayısı/sigortalı işçi sayısı oranına göre yapılan sıralamada görüldüğü gibi en yoğun iş kazası %14,7 ile Kömür Madenciliği faaliyet grubundadır. Kömür madenciliği faaliyet grubunu; metallere müteallik (esas) endüstrisi, metalden eşya imali, kömürden gayri madenler faaliyet grupları ile taş, toprak, kil, kum v.s. imalatı izlemektedir. İş kazası sayısı/sigortalı işçi sayısı oranına göre yapılan sıralama, iş kazası sayısına göre yapılan tek sıralamaya göre daha çok gerçeği yansıttığı söylenebilir. Oysa sadece iş kazası sayıları dikkate alınarak yapılan sıralamada ise; birinci sırayı İnşaat faaliyet grubu, ikinci sırayı Metalden eşya imali ve üçüncü sırayı ise Kömür madenciliği faaliyet kolu almaktadır. Görüldüğü üzere oranlarla değerlendirildiğinde sıralama tamamen değişmektedir.

Ülkemizde, 1990-2000 yılları arasında faaliyet gruplarına göre meydana gelen iş kazalarının sonucu olarak ortaya çıkan Sürekli İşgöremezliğin meydana gelen iş kazaları sayısına oranlanmasıyla oluşan sıralama ise aşağıdaki çizelge 2' de gösterilmiştir.

Çizelge 2: 1990-2000 Döneminde Sürekli İşgöremezlik/İş Kazası Sayısı Oranı Yüksek Olan İlk 10 Faaliyet Grubu

SIRA NO	FAALİYET GRUPLARI	SÜREKLİ İŞGÖREMEZLİK/ KAZASI SAYISI (%)	İŞ
1	Kömür Madenciliği	1,001	
2	İnşaat	0,520	
3	Metalden Eşya İmali	0,225	
4	Dokuma Sanayi	0,136	
5	Nakliyat	0,130	
6	Makine İmal ve Tamirâtı	0,119	
7	Ağaç ve Mantar Mamülleri	0,109	
8	Taş, Toprak, Kil, Kum v.s.den İ.	0,104	
9	Gıda Maddeleri Sanayi	0,094	
10	Münakele Cihazları İmali	0,090	

Çizelge 2'deki sıralamayı incelediğimizde, meydana gelen iş kazaları sonucu oluşan sürekli işgöremezliğin en çok % 1,001 oranı ile kömür madenciliği faaliyet grubunda yaşandığı görülmektedir. Kömür madenciliğini inşaat, metal eşya imali, dokuma sanayi ve nakliyat faaliyet grupları izlemektedir.

Sadece sürekli işgöremezlik sayıları dikkate alınarak yapılan sıralamada da faaliyet kolları aynı sıralarını korumaktadır.

Meydana gelen iş kazaları sonucunda ortaya çıkan ölüm olaylarının sayılarını iş kazası sayılarına oranladığımızda ilk 10 sırayı alan iş kolları çizelge 3' de gösterilmiştir.

**Çizelge 3 : 1990-2000 Döneminde Ölüm Sayısı/İş Kazası Sayısı Oranı
Yüksek Olan İlk 10 Faaliyet Grubu**

SIRA NO	FAALİYET GRUPLARI	ÖLÜM SAYISI/İŞ KAZASI SAYISI (%)
1	İnşaat	0,436
2	Kömür Madenciliği	0,224
3	Nakliyat	0,159
4	Toptan ve Perakende Ticaret	0,050
5	Taş, Kil ve Kum Ocakları	0,037
6	Elektrik, Havagazı, Buharla Is.	0,035
7	Gıda Maddeleri Sanayi	0,030
8	Hukuk Ticaret ve Teknik Hiz.	0,029
9	Ham Petrol ve Tabi Gaz	0,020
10	Kömürden Gayri Madenler	0,018

Ölüm olaylarının sayılarını iş kazası sayılarına oranladığımızda, iş kazası sonucu en çok ölüm % 0,436 oranı ile inşaat faaliyet grubunda görülmektedir. İnşaat faaliyet grubunu sırasıyla, kömür madenciliği, nakliyat, toptan ve perakende ticaret, taş kil ve kum ocakları faaliyet grupları izlemektedir.

Sadece ölüm sayılarına göre yapılan sıralamada ise birinci sırada inşaat faaliyet grubu yer alırken, inşaat faaliyet grubunu sırasıyla kömür madenciliği, kömürden gayri madenler, nakliyat ve toptan ve perakende ticaret faaliyet kolları izlemektedir.

Türkiye'de 1990-2000 yılları arasında faaliyet gruplarına göre meslek hastalıkları sayısının sigortalı işçi sayısına oranlanması sonucu oluşan çizelge 4' te gösterilmiştir.

**Çizelge 4: 1990-2000 Döneminde Meslek Hastalığı Sayısı/Sigortalı
İşçi Sayısı Oranı Yüksek Olan 10 Faaliyet Grubu**

SIRA NO	FAALİYET GRUBU	MESLEK HASTALIĞI SAYISI/SİGORTALI İŞÇİ SAYISI (%)
1	Kömür Madenciliği	0,921
2	Nakil Araçları İmalatı	0,125
3	Ecza ve Kimyevi Madde Sanayi	0,058
4	Elekt.mak.Cihaz Malz.İmalatı	0,052
5	Metal.Mütea.Esas Endüs.	0,028
6	Metalden Eşya İmalatı	0,022
7	Makine İmal ve Tamirâtı	0,021
8	Taş, Toprak, Kil, Kum v.s. İmalatı	0,015
9	Giyecek ve Hazır Dokuma Eşya	0,005
10	İnşaat	0,005

Çizelgeyi incelediğimizde meslek hastalığına en fazla kömür madenciliği faaliyet grubunda maruz kalındığı görülmektedir. Kömür madenciliğini sırasıyla, nakil araçları imalatı, ecza ve kimyevi

madde sanayi, elektrik makineleri cihaz malzemeleri imalatı ile metallere müteallik esas endüstrisi faaliyet grupları izlemektedir. Özellikle çalışma ortamının işgören açısından olumsuz olduğu faaliyet gruplarında daha çok meslek hastalığına yakalanıldığı söylenebilir.

2.2. TÜRKİYE’DE 1990-2000 YILLARI ARASINDA OLUŞAN İŞ KAZALARININ YAŞ, İNSİYET, HİZMET SÜRESİ, ÇALIŞMA SÜRESİ VE ÇALIŞMA SAATLERİNE GÖRE GENEL BİR DEĞERLENDİRİLMESİ

Aşağıdaki kısımda Türkiye’de 1990-2000 Yılları (11 yıllık dönem) arasında meydana gelen iş kazalarının yaş, cinsiyet, hizmet süresi, çalışma saatleri ve yaralanmanın türüne göre bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

2.2.1. 1990-2000 Döneminde Oluşan İş Kazalarının

İşgörenlerin Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Ülkemizde, 1990-2000 döneminde (11 yıllık toplam) oluşan iş kazalarının yaş gruplarına göre dağılımı aşağıdaki Çizelge 5’ de görülmektedir.

Çizelge 5: 1990-2000 Döneminde Oluşan İş Kazalarının İşgörenlerin Yaş Gruplarına ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

YAŞ GRUBU	KADIN İŞGÖREN SAYISI	ERKEK İŞGÖREN SAYISI	TOPLAM İŞ KAZASI SAYISI
0-14	218	2.442	2.660
15-19	3.567	43.138	46.705
20-24	4.809	96.740	101.549
25-29	3.685	160.469	164.154
30-34	3.432	156.394	159.826
35-39	2.769	125.213	127.982
40-44	1.603	75.032	76.635
45-49	759	29.222	29.981
50-54	264	10.565	10.829
55-59	105	3.546	3.651
60+	76	2.939	3.015
TOPLAM	21287	705.700	726.987

Yaş grupları açısından hem genel hem de kadın/erkek işgörenlerin kaçar kişi olduklarına dair verilere ulaşamadığından gerçek anlamda yaş gruplarına göre kaza yapan genel ve ayrıca kadın/erkek işgören oranına ulaşmamız imkansız bulunmaktadır. Ancak yine de bir fikir vermesi açısından yukarıdaki çizelgeyi düzenleyip sunmayı uygun bulduk (SSK, 2000;120).

Ülkemizde 1990-2000 yılları arasında meydana gelen iş kazalarının işgörenlerin cinsiyetlerine göre oransal dağılımı ise çizelge 6’ da gösterilmiştir.

Çizelge 6: 1990-2000 Dönemi İşgörenlerin Cinsiyetlerine Göre İş Kazası Sayısı / Sigortalı İşçi Sayısı Oranı

CİNSİYET	SİGORTALI SAYISI	İŞ KAZASI SAYISI	İŞ KAZASI SAYISI / SİGORTALI İŞÇİ SAYISI (%)
ERKEK	4.031.000	102.122	2,53
KADIN	492.945	2.797	0,56
TOPLAM	4.523.945	104.919	2,31

Yukarıdaki çizelgede 11 yıllık (1990-2000) verilere göre toplam çalışan sigortalı sayısı 4.523.945'tir. Bu toplamın %10.89'nu kadın işgörenler (492.945 kişi), %89.11'ini de erkek işgörenler (4.031.000) oluşturmaktadır. Meydana gelen 104.919 iş kazasının %2.53'üne erkek işgörenler, % 0.56'sına da kadın işgörenler neden olmuşlardır.

2.2.2. 1990-2000 Döneminde İş Kazası Sayısı/Toplam İş Kazası Sayısı Oranının İşgörenlerin Hizmet Sürelerine Göre Dağılımı

Türkiye'de 11 yılda meydana gelen iş kazalarının/toplam iş kazası sayısına oranlanmasıyla elde edilen sonuçlar işgörenlerin hizmet sürelerine göre çizelge 7' de gösterilmiştir.

Çizelgeye göre ülkemizde en çok iş kazasına (11 yıllık ortalama), hizmet süresi 3 ay ile 1 yıl arasında olan işgörenler maruz kalmıştır. Bunu sırasıyla hizmet süresi 2 ile 5 yıl ve 1-2 yıl olan işgörenler izlemektedir. Kısaca diyebiliriz ki, işgörenlerin işletmede aldığı eğitim ve kazandığı tecrübeye paralel olarak iş kazalarında bir azalma söz konusu olabilmektedir.

Çizelge 7'de çalışanların hizmet süresine göre kaç işletme bulunduğunu tespit etmek mümkün olmadığı için bir fikir vermek amacıyla iş kazası sayısı/toplam iş kazası sayısı oranını içeren bilgileri sunmayı uygun bulduk

Çizelge 7: 1990-2000 Döneminde İş Kazası Sayısı/Toplam İş Kazası Sayısı Oranının İşgörenlerin Hizmet Sürelerine Göre Dağılımı

ÇALIŞANLARIN HİZMET SÜRESİ	İŞ KAZASI SAYISI/TOPLAM İŞ KAZASI SAYISI (%)
1 gün	0,91
2-7 gün	1,53
8-30 gün	5,04
1-3 ay	9,92
3 ay- 1 yıl	24,33
1-2 yıl	14,62
2-5 yıl	18,23
5-10 yıl	12,29
10 yıl +	13,04

Türkiye'de, iş kazası sayılarının toplam çalışan sigortalı sayılarına oranlanmasıyla elde edilen veriler çizelge 8' de gösterilmiştir. Çizelgeyi incelediğimizde, en çok iş kazasının 1 ile 3 işgören, 4 ile 9 işgören, 10 ile 20 işgören ve 21 ile 50 işgören çalıştıran, en az iş kazasının ise 500 ile 1000 işgören çalıştıran işyerlerinde meydana geldiği görülüyor. Kaza sayısının özellikle 1 ile 49 arası işgören çalıştıran işyerlerinde bu kadar yüksek oluşunu söz konusu işyerlerinde; işçi sağlığı ve iş güvenliği kurullarının olmayışına, iş güvenliği ile ilgili kuralların etkili bir şekilde uygulanmamasına, iş yeri hekiminin olmayışına ve konuyla ilgili denetimlerin yetersizliğine bağlayabiliriz.

Aşağıdaki çizelgede işletme sayısı ile ilgili verilere ulaşmak mümkün olmadığı için en azından bir fikir vermek amacıyla, iş kazası sayısı/sigortalı sayısı oranını içeren bilgileri sunmayı uygun bulduk.

Çizelge 8: 1990-2000 Döneminde İş Kazası Sayısı/Toplam Çalışan Sigortalı Sayısı Oranının Sigortalı Sayısına Göre Dağılımı

SİĞORTALI SAYISI	İŞ SAYISI/SİĞORTALI SAYISI (%)	KAZASI SAYISI
1-3	35,8	
4-9	12,1	
10-20	8,9	
21-50	10,4	
51-100	6,6	
101-200	6,5	
201-500	7,5	
500-1000	3,3	
1001 +	3,7	

2.2.3. İş Kazalarının İşgörenlerin Çalışma Saatlerine Göre Dağılımı

1990-2000 yılları arasında meydana gelen iş kazaları sayısının, toplam iş kazası sayısına oranlanması ve işgörenlerin çalışma saatlerine göre dağılımı ile ilgili veriler Çizelge 9’ da gösterilmiştir.

Çizelge 9: 1990-2000 Döneminde Oluşan İş Kazası Sayısı/ Toplam İş Kazası Sayısı Oranının İşgörenlerin Çalışma Saatlerine Göre Dağılımı

ÇALIŞMA SAATLERİ	İŞ SAYISI/TOPLAM İŞ SAYISI (%)	KAZASI KAZASI
1. İş Saati	36,68	
2. İş Saati	13,30	
3. İş Saati	12,72	
4. İş Saati	9,53	
5. İş Saati	5,67	
6. İş Saati	5,02	
7. İş Saati	7,38	
8. İş Saati	9,57	
9. İş Saati +	0,086	

Çizelge 9’ daki verilere göre, işgörenler en çok 1. iş saatinde iş kazası yapmışlardır. Daha sonra sırayla 2. ve 3. iş saatlerinde daha çok iş kazası yapmaktadırlar. Bir başka deyişle iş kazaları en çok, ilk çalışma saatlerinde meydana gelmektedir. Yine çizelgedeki verilere göre çalışma gününün son saatlerinde işgörenlerin kaza sayısında bir artma görülmektedir. Örneğin, 8. iş saatinde meydana gelen kazaların 5. 6. ve 7. iş saatlerinde meydana gelen kaza sayılarından yüksek olmasının bunu doğruladığı söylenebilir. 9. iş saati tüm faaliyet grupları için geçerli olmadığı için tam olarak değerlendirmeye almak mümkün olmamaktadır.

İş kazaları ve çalışma saatleri konusunda İsmail Topuzoğlu ve Ali Gitmez’in yaptığı bir çalışmada, iş kazalarının en çok ilk iş saatlerinde ve son iş saatlerinde, en az da orta iş saatlerinde meydana geldiği saptanmıştır (Güney, 1993: 26).

Çizelge 10: 1990-2000 Döneminde Oluşan İş Kazalarının Kaza Sebeplerine Göre Dağılımı

KAZA SEBEPLERİ	KAZA SAYISI
Motorlu Taşıt Kazaları	2.327
Diğer Taşı Kazaları	58
Kaza Neticesi Zehirlenme	280
Kaza Neticesi Düşmeler	10.735
Makinelerin Sebepl Olduğu Kazalar	8.827
Yanıcı Maddelerin Ateş Alma ve Patlamasından İleri Gelen Kazalar	3.085
Sıcak Bir Madde Koroziyel Mayiden, Buhardan Radyasyondan. İleri Gelen Kazalar	5.159
Ateşli Silahlardan Çıkan Kazalar	27
Kaza Neticesi Suda Boğulma ve Suyu Düşme	13
Kendini Öldürme ve Kendini Tromatize Etme	40
Bile Bile Adam Öldürme ve Tromatize Etme	59
Bütün Diğer Kazalar	76.253
TOPLAM	106.863

Çizelge10' u incelediğimiz de 11 yıllık ortalamaya göre meydana gelen 106.863 iş kazasının birinci nedeni, kaza neticesi düşmelerdir. İkinci nedeni, makinelerin sebep olduğu kazalar üçüncü nedeni ise, sıcak bir madde koroziyel mayiden (yakıcı sıvı madde), buhardan radyasyondan ileri gelen kazalardır. Kaza neticesi düşmeler ve makinelerin sebep olduğu kazaların sayısının çok olması bu konuyla ilgili olarak gerekli önlemlerin alınmadığını veya alınsa bile layıkıyla uygulanmadığını göstermektedir. Ayrıca diğer kaza sebepleri de işgören ve işverenin birlikte yapacağı uygulamalar ve kontrollerle önlenabilir niteliktedir.

2.2.4. İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları Vakalarının İllere Göre Dağılımı

Türkiye'de oluşan iş kazalarının il durumuna göre dağılımı aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir. Çizelgede görüldüğü gibi her ilde oluşan iş kazası sayısı o ilde çalışan sigortalı işçi sayısına oranlanmıştır. Yapılan bu işlem neticesinde ilk beş sırada Zonguldak, Bilecik, Manisa, Kocaeli ve Kütahya illeri yer almıştır. Bu illerde iş kazası sayılarının oran olarak yüksek çıkmasını özellikle; inşaat, metalden eşya imali, kömür madenciliği, nakil araçları imali, dokuma sanayi, kömürden gayri madenler ve taş, toprak, kil kum imalatı gibi iş kazası açısından riskli ortamlar içeren tehlikeli faaliyet kollarının sayıca çok bulunmasına bağlayabiliriz.

Çizelge 11: 1990-2000 Döneminde İş Kazası Sayısı/Sigortalı İşçi Sayısı Oranı Yüksek Olan 10 İl

SIRA NO	İLİN ADI	İŞ KAZASI SAYISI/ SİGORTALI İŞÇİ SAYISI (%)
1	Zonguldak	8,3
2	Bilecik	6,4
3	Manisa	5,8
4	Kocaeli	4,9
5	Kütahya	4,5
6	Eskişehir	4,0
7	İzmir	3,7
8	Amasya	3,5
9	Kayseri	3,4
10	Kırklareli	3,4

Çizelge 12: 1990-2000 Döneminde Meslek Hastalığı Sayısı/ Sigortalı İşçi Sayısı Oranı Yüksek Olan 10 İl

SIRA NO	İLİN ADI	MESLEK HASTALIĞI SAYISI/ SİGORTALI İŞÇİ SAYISI (%)
1	Zonguldak	0,656
2	Amasya	0,088
3	Ankara	0,078
4	İzmit	0,033
5	Kütahya	0,028
6	Sakarya	0,028
7	Kayseri	0,025
8	Gaziantep	0,018
9	Burdur	0,017
10	Eskişehir	0,012

Meslek hastalığı adından da anlaşılacağı gibi bireyin yaptığı işten kaynaklanan bir hastalıktır. Yani kişinin çalıştığı iş ortamıyla direkt ilişkili olup işgörenin uzun yıllar aynı ortamda korunmasızca çalışması sonucu ortaya çıkan bir hastalık türüdür. Meslek hastalıkları açısından, yukarıdaki çizelgeyi analiz ettiğimizde ilk 5 sırayı Zonguldak, Amasya, Ankara, İzmit ve Kütahya illerinin aldığı görülmektedir. Bu illerde meslek hastalığına yakalananların sayısının yüksek oluşunu özellikle kömür madenciliği, nakil araçları imali, inşaat, ecza ve kimyevi madde sanayi ve metalden eşya imali gibi meslek hastalıklarına yakalanma açısından riskli ortamlar içeren faaliyet gruplarının sayısının çok olmasına bağlanabilir.

SONUÇ

Sanayileşme ve buna bağlı olarak teknolojinin gün geçtikçe ilerlemesi iş hayatına olumlu katkılar sağladığı gibi beraberinde bir takım istenmeyen sonuçlar da getirmiştir. Özellikle yeni üretim teknikleri ve süreçleri iş kazaları ve meslek hastalıklarının hızla artmasında rol oynamıştır. Üretim sürecine yeni katılan makine, teçhizat ve hammaddeler başta iş kazaları olmak üzere bir çok meslek hastalıklarının oluşmasına yol açmıştır. Her gün binlerce insan iş kazasına maruz kalmakta bunun sonucunda da ya ölmekte ya da sakat kalmaktadır. Yine aynı şekilde yüzlerce insanda meslek hastalıklarına yakalanmaktadır. Faaliyet kolunun riskine göre bu sayılar daha da artabilmektedir.

İşletmelere ve buralarda görev yapan yöneticilere düşen görev işçi sağlığı ve iş güvenliği konusuna gereken önemi göstermeleridir. İş kazaları ve meslek hastalıkları bugün endüstri toplumlarının çözmek için çaba gösterdiği önemli konulardan biridir. Her şeyden önce yöneticiler ve iş görenlerde işçi sağlığı ve iş güvenliği konusuna duyarlı olmalarını sağlayacak bir bilinç oluşturulmalıdır. Bu açıdan gerek yöneticiler gerekse iş görenler iş kazaları ve meslek hastalıkları konusunda eğitilmeli ve uyanık olmaları sağlanmalıdır. İş görenler aldıkları eğitimi yeterli görmemeli, üretim esnasında hareketlerine dikkat etmelidirler. Yöneticiler de işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili çağdaş gelişmeleri yakından takip etmeli ve bu gelişmeleri işletmelerine adapte etmelidirler. Ayrıca devlet de konuyla ilgili kanunların uygulanıp uygulanmadığını yapacağı denetimlerle izlemelidir.

Kısaca söylemek gerekirse, gerek yöneticilere gerek iş görenlere gerekse devlete konuyla ilgili olarak önemli görevler ve sorumluluklar düşmektedir. Ayrıca üniversitelerin ilgili bölümleri de yapacakları araştırmalar ile işçi sağlığı ve iş güvenliği konusuna gereken desteği ve yardımı sağlamalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Demirel, Serkan. (2001). *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği*, Ankara, Türk-İş Eğitim Yayınları No:62.

Gerek Nüvit. (2000). *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayın No: 967.

Güney Salih. (1993/2). "1980-1990 Döneminde Türkiye'de Meydana Gelen İş Kazalarının Genel Bir Değerlendirilmesi", *Verimlilik Dergisi*, Ankara, MPM yayını, s.22-23.

Sadullah Ömer. (1998). " *İnsan Kaynakları Yönetiminde Koruma İşlevi (İş Güvenliği ve İşgören Sağlığı)*", İnsan Kaynakları Yönetimi içinde, Tuğray Kaynak v.d. İstanbul, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayın No:276, 1998, s.409.

Sosyal Sigortalar Kurumu 1990-91-92-93-94-95-96-97-98-99-2000 Yıllarına Ait İstatistik Yıllıkları

Türkçe Sözlük , Ankara, Türk Dil Kurumu Yayını, 1955, s.447.